

Асоціації. Прийняття від 31.03.2006. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/884_001 **2.** Костенко О.М. Культура і закон – у прогнізії злу: монографія / Костенко О.М. – К.: Атіка, 2008. – С. 151 **3.** Маклаков А.Г. Мышление / А.Г. Маклаков / Общая психология. – Санкт-Петербург: Питер, 2001. – С. 374 **4.** Ильин И.А. О сущности правосознания / Ильин И.А. / [подгот. текста и вступит, ст. И.Н. Смирнова]. – М.: Рарогъ, 1993. – С.133. **5.** Ойгензихт В.А. Воля и волеизъявление / Ойгензихт В.А. / [отв. ред. Раджабов С.А.]. – Душанбе: Дониш, 1983. – С. 207 **6.** Рабинович Н.В. Недействительность сделок и ее последствия: автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора юрид. наук / Ленинградский государственный университет им. А. А. Жданова / Н.В. Рабинович. – Л., 1961. – С. 7 **7.** Новицкий И.Б. Сделки. Исковая давность / Новицкий И.Б. – М.: Государственное узд-во юрид. лит., 1954. – С. 22 **8.** Хейфец Ф.С. Недействительность сделок по российскому гражданскому праву / Хейфец Ф.С. – М.: Юрайт, 2000. – 162 с. **9.** Брагинский М.И. Договорное право. Общие положения / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М.: Статут, 1998. – С. 122 **10.** Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація]. – К.: Ін Юре, 2003. – С. 488-489. **11.** Кодекс України про адміністративні правопорушення: Науково-практичний коментар / [Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін.] – К.: Всеукр. асоціація видав. «Правова єдність», 2008. – С. 535. **12.** Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / [за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України]. – К.: Істина. – С. 158. **13.** Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / [авт. колектив Багач Е. М., Білоусов Ю. В., Ваграс В. А., Давидова Н. О., Кодинець А. О.]. – К.: Ліга 2010. – С. 24. **14.** Науково-практичний коментар до Митного кодексу України / [за ред. Каленський М.М., Пашко П.В.]. – К.: Юстиніан, 2004. – 736 с. **15.** Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України: в 3 т. / Т. 1 / [кол. авторів [заг. редакція, М.Я. Азарова]. – К.: Міністерство фінансів України, Національний університет ДПС України, 2010. – С. 156 **16.** Брагинский М.И. Договорное право. Кн. 1: Общие положения / Брагинский М.И. – М.: Статут, 2002. – С. 169-172. **17.** Скіданов К.В. Проблематика співвідношення волі та волевиявлення в правочині / К.В. Скіданов // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали науково-практичної конференції, присвяченій пам'яті професора О.А. Пушкіна (22 травня 2010 р.). – Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. – С. 191. **18.** Кодекс України про адміністративні правопорушення. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 280 с. **19.** Фрицький О.Ф. Конституційне право України: підручник / Фрицький О.Ф. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 193. **20.** Кравченко Т.П. Честь и гордость / Кравченко Т.П. – К.: Новый друк, 2010. – С. 126.

УДК 340.12

О. П. КАРМАНЮК

ОБОВ'ЯЗКИ ДЕРЖАВИ В ТЕОРЕТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЯХ МИНУЛОГО І СУЧАСНОСТІ

Досліджується розуміння суті та змісту обов'язків держави у зарубіжній та українській політико-правовій думці, обов'язки держави визначаються через її основну мету – загальне благо, яке одні філософи розуміли як всебічне піклування і регламентування життя громадян, другі – як створення умов для безпечної життєдіяльності гро-

---

© КАРМАНЮК Олена Петрівна – здобувач кафедри теорії та історії держави і права Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

мадян, треті – як забезпечення умов для всебічного розвитку громадян і сприяння їх матеріальному добробуту.

Ключові слова: обов'язки держави, влада, позитивна відповідальність, правова держава, загальне благо, права людини і громадянина.

Карманюк О.П. Обязанности государства в теоретических концепциях прошлого и современности

В статье исследуется понимание сущности и содержания обязанностей государства в зарубежной и украинской политико-правовой мысли, обязанности государства определяются через его основную цель – общее благо, которое одни философы понимали как всеобъемлющую заботу регламентирование жизни граждан, другие – как создание условий для безопасной жизнедеятельности граждан, третьи – как обеспечение условий для всестороннего развития граждан и содействия их материальному благополучию.

Ключевые слова: обязанности государства, власть, позитивная ответственность, правовое государство, общее благо, права человека и гражданина.

Karmanjuk Olena. The duties of state in the past and the present

There are researched essence and maintenance duties of state in foreign and Ukrainian political and legal thought. The philosophers are defined main aim of duties of state – common weal, which are understood like general guardianship and regulation of life of citizens or create of conditions for safe vital activity of citizens or create of conditions for development of citizens and support their material welfare.

Key words: duties of state, power, positive duties, legal state, common weal, duties of man, duties of citizen.

В сучасних наукових дослідженнях, як правило, виокремлюють обов'язки людини і громадянина, а обов'язкам держави майже не приділяють уваги. На практиці також обов'язки держави, визначені в українському законодавстві, виконуються не належним чином. Вдосконалення механізму реалізації обов'язків потребує дослідження теоретичних аспектів цього питання. Оскільки в сучасних працях немає достатньо напрацювань, то метою даної статті є дослідження сутності і змісту обов'язків держави в розумінні філософів різних часів. Завдання статті полягають у приверненні уваги до обов'язків держави, їх змісту в зарубіжній та українській політико-правовій думці, виокремленні основних підходів до їх розуміння.

У кожній країні в різні історичні періоди були філософи, які займалися питаннями державної влади, державного управління. Належну увагу обов'язкам держави приділяли такі зарубіжні філософи як Чанак'я, Т. Гоббс, Дж. Локк, Д. Юм, В. Гумбольдт, Л. Бональд. Аналізували дане питання у своїх працях і російські філософи, зокрема, П. Пестель, Б. Чичерін, Б. Топорнін, А. Покровський, В. Соловйов, Н. Алексєєв. Серед українських філософів варто виокремити С. Оріховського, Б. Кістяківського, М. Палієнка.

Значна увага обов'язкам приділяється у відомій праці Чанак'ї (Каутільї) «Артхашастрі». Уявлення про здійснення державної влади у Давній Індії ґрунтуються, в першу чергу, на обов'язках. Спочатку зазначені обов'язки царя, а потім – наглядачів, воєначальника, головного збирача податків, градоначальника, робітників, посла. Наголошується, що цар повинен бути активним, пунктуальним, діяльним, оскільки з нього беруть приклад слуги. Цар завжди повинен бути наполегливим у роботі і вимагати цього від інших. Це вважалося запорукою успіху і матеріальних благ. «Щастя царя в щасті підданих, у користі підданих – його

користь. Користь для царя – не те, що йому приємно, а що приємно підданам – у тому користь царю»¹.

Серед українських мислителів, які досліджували державно-правові інститути і приділяли увагу обов'язкам держави, варто згадати С. Оріховського. Описуючи ідеальну форму держави, філософ зазначав, що король повинен бути мудрішим і кращим від інших, постійно дбати і думати про благо народу. Його основними обов'язками повинні бути: забезпечення добробуту громадян, дотримання їх свободи, безпеки, спокою у державі, справедливе збирання податків, здійснення військової реформи, гуртування громадян, розвиток системи освіти, виховання молоді, піднесення науки. В праці «Напучення королеві польському» С. Оріховський дає поради як дбати про прихильність підлеглих, як захищати державу. Філософ наголошує, що король вибирається для держави, а не держава існує для короля, тому він у своїй діяльності повинен дотримуватися закону. «Буде найсправедливіше, якщо ти перебуватимеш у межах свого обов'язку» – рекомендував С. Оріховський королю. Закон, на його думку, є правителем вільної держави, але мовчазним, сліпим і глухим. Для цього обирається посередник – король, який є вустами, очима й вухами закону. Філософ наголошує, що король – це інтерпретатор закону, який присягнувся зміцнювати віру в королівстві й нічого іншого не робити, як тільки те, що закон велить². Це одна з основних умов міцної держави – зазначає С. Оріховський. Держава має перед громадянином багато обов'язків, але громадянин має ще більше обов'язків перед державою, тому, стверджує філософ, діяльність громадянина насамперед повинна бути спрямована на інтереси держави і суспільства.

Згодом філософи зазначають, що люди передають владу обраним представникам, оскільки вважають, що в такий спосіб вони краще збережуть рівність, свободу, забезпечать суспільне благо. Англійський філософ Т. Гоббс зазначав, що із усіх наук найбільш важливою є та, яка допомагає правителям керувати суспільними справами. Він наголошував, що правильне навчання громадян науці про державу необхідне для збереження миру, а всі обов'язки правителів можна виразити однією фразою «благо народу – вищий закон». Англійський філософ Дж. Локк зазначав, що обов'язками держави, яка виникла на основі договору, є дотримання природного права, захист особистої свободи і приватної власності громадян. Держава не повинна поглинати індивіда, її обов'язки полягають у захисті природних якостей індивідів, забезпеченні кожному можливостей жити власним життям, реалізації власних інтересів. Влада повинна здійснювати свої функції на основі встановлених постійних законів, проголошених народом і відомих народу, а не шляхом імпровізованих указів. За допомогою цих законів справедливі судді повинні вирішувати суперечки. «І все це повинно здійснюватися ні для якої іншої цілі, а тільки в інтересах миру, безпеки і суспільного блага народу». Народ є безумовним сувереном і має право відсторонити від влади уряд, який не виконує своїх обов'язків – наголошував Дж. Локк³.

Англійський філософ Д. Юм значну увагу приділяє взаємодії обов'язків громадянина і держави. Він зазначає, що люди створили державу на основі спільної згоди, а тому підкорення правителям є їх добровільним обов'язком. Філософ описує природу таких добровільних обов'язків. Люди повинні розуміти, що підтримання миру і порядку в суспільстві, захист їх інтересів залежать від виконання обов'язків кожним. Цей принцип спонукає їх засуджувати несправедливість, обман, порушення обіцянок. Більшість людей усвідомлюють, що вони зобов'язані

підкорюватися уряду заради суспільного інтересу, а також тому, що людська природа часто піддається слабкостям і афектам. Добровільне виконання обіцянок підкріплюється спеціальними законами, які забезпечують виконання обов'язків всіма громадянами. Крім того, підкреслює Д. Юм, важливими є обов'язки держави. Державна влада повинна забезпечувати інтереси суспільства. Невиконання цієї мети означає порушення природного обов'язку підкорення. Моральний обов'язок заснований на природному обов'язку і тому, за твердженням Д. Юма, коли порушується природній обов'язок, то припиняється і зобов'язаність щодо морального обов'язку. Тобто, якщо влада не виконує обов'язок щодо забезпечення суспільних інтересів, то громадяни можуть не виконувати обов'язок підкорятися владі⁴.

Французький філософ Л. Бональд зазначав, що «у суспільстві немає прав, а є тільки обов'язки». На його думку, «людина існує тільки для суспільства, а суспільство створюється тільки для самого себе». Держава, на його думку, це велика сім'я, де воля влади є законом, а її дії – урядом. Філософ обґрунтовував ідею втручання держави в матеріальне і моральне життя своїх громадян. Протилежну думку висловлював німецький філософ В. Гумбольдт. Він вважав, що держава не повинна піклуватися про матеріальне благо громадян, зокрема про успіхи в господарській діяльності, про суспільну кар'єру, фізичне здоров'я, спосіб життя, особисте щастя і т.д. На переконання філософа, патерналістська держава привчає громадян розраховувати на чийсь опіку (держави, уряду, чиновників), розслабляє їх волю, енергію, бажання самостійно вирішувати виникаючі в житті проблеми. Держава повинна забезпечувати лише внутрішню і зовнішню безпеку. «Нехай держава утримається від будь-якої опіки про позитивне благо громадян і не виходить за межі, поставлені необхідністю не допускати небезпеку, яка загрожує їм як від внутрішніх, так і зовнішніх ворогів. Ні для яких інших цілей нехай не обмежує вона їх свободу»⁵, – наполягав В. Гумбольдт.

У праці «Ідеї щодо досвіду, який визначає межі діяльності держави» філософ визначає обов'язки держави, які стосуються основних сфер життєдіяльності суспільства, зокрема цивільної, сімейної, кримінальної. Для забезпечення безпеки громадян держава повинна: а) слідкувати, щоб особа могла користуватися своїми силами і володіти своєю власністю (у випадку порушення її прав держава має змусити винного відшкодувати спричинені збитки і перешкодити потерпілому відомстити порушнику); б) захищати односторонні і взаємні виявлення волі, договори, які були прийняті на основі вільного рішення, у здоровому глузді й стосувалися предмету, що знаходиться в розпорядженні певної особи; в) сприяти розірванню договорів, які наносять шкоду внутрішньому розвитку особистості; г) фіксувати чіткі умови отримання спадщини; д) слідкувати, щоб батьки добросовісно виконували свої обов'язки щодо дітей, а діти – щодо батьків; е) здійснювати дізнання і розслідування правових конфліктів між громадянами, підтримувати інтереси, які мають правове обґрунтування і заважати спробам будь-якої сторони користуватися протизаконними засобами на шкоду іншим; є) карати тих, хто порушує закони (найбільш суворе покарання для тих, хто порушив право держави, менш суворе – право окремого громадянина, і найбільш м'яке – закон, спрямований на попередження такого порушення; ж) не втручатися у сферу релігії і морального виховання громадян (це знаходиться поза межами діяльності держави)⁶.

Свій внесок у дослідження обов'язків держави зробили російські філософи. Одним з небагатьох, хто спочатку виокремлює обов'язки, а потім права, був

П. Пестель. Він обґрунтовує твердження, що право є лише наслідком обов'язку й існує на основі попереднього обов'язку. У своїй праці «Русская правда» філософ значну увагу приділяє взаємовідносинам уряду і народу в державі, які обов'язково повинні відбуватися на основі рівноваги їх взаємних прав і обов'язків. Уряд має обов'язок розпоряджатися суспільними справами і обирати найкращі засоби для забезпечення добробуту всім і кожному. Для цього йому дано право вимагати від народу підкорення. Народ має обов'язок підкорятися і має право вимагати від уряду, щоб його дії і накази були підпорядковані суспільному і приватному добробуту. На думку П. Пестеля, існує три види обов'язків. 1. Обов'язки людини щодо Бога і віри в нього. 2. Обов'язки на основі природних законів. 3. Обов'язки, пов'язані з громадянським суспільством і державою, які мають ґрунтуватися на 5 правилах: 1) всі прагнення в державі до досягнення добробуту повинні бути узгоджені з духовними і природними законами; 2) всі державні постанови повинні бути спрямовані на добробут громадянського суспільства, все що цьому шкодить повинно визнаватися злочином; 3) суспільний добробут повинен вважатися важливішим ніж приватний; 4) суспільний добробут розуміється як добробут сукупності народу, більшості народу, вигода цілого, яка переважає над вигодою частини; 5) окрема особа, здійснюючи дії для свого добробуту, не повинна виходити за свої межі й входити у сферу дій іншого, тобто добробут однієї людини не повинен наносити шкоду іншому. Всі закони і державні постанови повинні бути засновані на цих правилах і тоді держава буде можливим добробутом⁷.

Російський філософ Б. Чичерін акцентував увагу на реалізації обов'язків владою. Він зазначав, що від влади можна вимагати виконання покладених на неї обов'язків під страхом покарання, але тоді це може бути формальне виконання, яке не забезпечить належним чином суспільні інтереси. «Тільки живе ставлення до справи, що проникнуте моральною усвідомленістю обов'язку, дає плідні результати. До верховної влади, яка за необхідністю встановлюється в людських суспільствах, така вимога обов'язкова, бо вона не підлягає примусу. Тут усе залежить від переконань совісті»⁸. До основних обов'язків держави Б. Чичерін відносив встановлення безпеки, захист підданого, визначення та охорону свободи і прав осіб.

Російський філософ Б. Топорнін у своїх працях підкреслював, що держава має не тільки владні повноваження, а й через систему її органів є суб'єктом певних обов'язків щодо громадян. Він зазначав, що обов'язком усіх органів держави є створення сприятливих умов, у тому числі правових, для всебічного і вільного розвитку особистості⁹. Держава у відносинах з громадянами виступає як правовстановлююча, нормотворча сила. Її обов'язком є закріплення прав, свобод і обов'язків громадян і створення умов для їх реалізації.

Обов'язки держави деякими філософами розглядаються в контексті публічних суб'єктивних прав. Зокрема, Й. Покровський у творі «Право на існування» пише, що якщо окремі громадяни помирають з голоду, не маючи засобів до існування, то очевидно, що є помилки в організації суспільства, не виконано якийсь обов'язок. Філософ зазначає, що «обов'язок держави рятувати від голодної смерті визнається, але права бути врятованою від голодної смерті окрема особа не має»¹⁰. Право на існування – це не апеляція до милості суспільства, а справжнє право кожного – наголошує Й. Покровський. Проблеми публічних суб'єктивних прав досліджував В. Соловйов. Він зазначав, що кожному повинні бути забезпечені матеріальні засоби для гідного існування і розвитку, кожна осо-

ба має право на засоби для гідного існування. Виходячи з цього, він визначає обов'язок держави: «економічне завдання держави, котра діє з мотиву жалості, полягає в тому, щоб примусово забезпечити кожному певну мінімальну міру матеріального добробуту як необхідну умову для гідного людського існування»¹¹. Такі визначення обов'язків держави переважають у так званих теоріях соціально-справедливої держави.

Значну увагу правовій державі та її обов'язкам приділяв український філософ права Б. Кістяківський. На його думку, з теоретичної точки зору державна влада у правових державах, на відміну від абсолютних монархій, строго підпорядкована закону. Філософ встановив тісний зв'язок між правами особи і виконанням обов'язків владою. Наявність прав у громадян і можливість їх реалізувати дозволяє їм контролювати владу, вимагати виконання покладених на неї обов'язків. Саме взаємозв'язок прав людини і громадянина та обов'язків держави забезпечує законність у суспільстві – зазначає Б. Кістяківський. У правовій державі основою для регулювання суспільних відносин є законодавство. Останнє визначає не тільки відносини між окремими громадянами, групами, а й ставлення держави до громадян. Належне виконання державою своїх обов'язків залежить від участі громадян. Вони повинні активно слідкувати за дотриманням законодавства державними установами – наполягає Б. Кістяківський.

Український правознавець М. Палієнко зазначав, що особи, які мають державні владні повноваження, не є суб'єктами своїх особистих прав на владу, вони лише є особами, на яких держава поклала обов'язок здійснювати владу¹². Багатьом представникам української держави необхідно було б почитати праці цього вченого для вірного розуміння призначення влади. Посадові особи органів державної влади повинні діяти у межах компетенції, визначеної правом. В іншому випадку, наголошує М. Палієнко, це не буде волею і діями держави або її органів, а лише волею приватних осіб, яка не є юридично обов'язковою. Філософ акцентує увагу на відповідальності представника влади за невиконання обов'язків. Важливе значення в контексті даної проблематики має ідея гарантійної держави українського і російського філософа М. Алексєєва. Він підтримує думку, що права громадян повинні бути гарантовані обов'язками держави. Вимоги певного суспільства до держави повинні відображатися в Декларації обов'язків держави, які зобов'язана виконувати державна влада – наголошує М. Алексєєв¹³.

Проаналізувавши праці зарубіжних і вітчизняних філософів, можна виділити основні підходи до вивчення обов'язків держави: 1) обов'язки держави визначаються її метою; 2) обов'язки держави – це вимоги суспільства до держави; 3) рівновага між обов'язками і правами держави – основа ефективного розвитку суспільних відносин; 4) належна реалізація обов'язків державою є гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина. На нашу думку, заслуговують на поширення в суспільстві наступні твердження: особи, які мають державні владні повноваження, не є суб'єктами своїх особистих прав на владу, вони лише є особами, на яких держава поклала обов'язок здійснювати владу (М. Палієнко); обов'язки держави є гарантією прав громадян (М. Алексєєв); право є лише наслідком обов'язку й існує на основі попереднього обов'язку, а взаємовідносини в державі обов'язково повинні відбуватися на основі рівноваги їх взаємних прав і обов'язків (П. Пестель).

У різні періоди суспільного розвитку філософи по-своєму відповідали на питання про обов'язки держави. Вони описували обов'язки правителів стародавніх

держав, визначали обов'язки, які, на їх думку, повинні виконувати представники держави. В їх концепціях обов'язки визначалися через основну мету держави – загальне благо, яке одні розуміли як всебічне піклування і регламентування життя громадян, другі – як створення умов для безпечної життєдіяльності громадян, треті – як забезпечення умов для всебічного розвитку громадян і сприяння їх матеріальному добробуту тощо.

Аналіз праць філософів дозволяє зробити висновок, що наявність чи відсутність, виконання чи невиконання державою обов'язків перед громадянами визначає політичний режим у державі. Якщо держава не виконує своїх обов'язків, то, згідно з логікою багатьох філософів, це автоматично надає право всім іншим громадянам не виконувати їх обов'язки. Складається ситуація, коли влада і громадяни вибірково виконують свої обов'язки. Невиконання певних обов'язків одними суб'єктами призводить до неможливості скористатися певними правами іншим суб'єктам. Порушується правопорядок і регулювання суспільних відносин відбувається не на основі однакових правил і норм для всіх, а в залежності від бажання окремих осіб. Як наслідок, держава стає не правовою, демократичною, а авторитарною або тоталітарною.

Варто відзначити, що філософи минулого і сучасності робили акцент на питаннях щодо відповідальності представників державної влади за виконання обов'язків. Зазначається, що реалізація обов'язків держави повинна включати, в першу чергу, позитивну відповідальність її представників. У їх діях, рішеннях перевага повинна надаватися суспільним інтересам над інтересами окремих індивідів. Це питання є актуальним для будь-якого суспільства, будь якої влади, в тому числі й сучасної. Обов'язки держави в узагальненому вигляді фіксуються в конституціях і лише деякі з них конкретизуються в законодавстві. Розуміння і реалізація обов'язків представниками вищих органів державної влади щодо забезпечення суспільного добробуту залежить від їх світосприйняття, цінностей, відповідного досвіду, справжнього бажання покращити життя більшості громадян.

Обов'язкам держави в минулі століття приділялось значно більше уваги, ніж сьогодні. У ХХІ столітті на першому місці знаходяться права людини і громадянина, потім обов'язки людини і зовсім рідко згадуються обов'язки держави. Хоча сучасні держави значно відрізняються від тих, які існували в Стародавньому світі, Середньовіччі, в епоху Відродження, у Новий час, однак більшість обов'язків обговорювалися і визначалися протягом усього розвитку суспільства. Виходячи з теоретичних напрацювань філософів, для ефективного функціонування держави і забезпечення загального добробуту суспільства необхідна кореляція обов'язків і прав держави та громадян, а також належне виконання обов'язків (у першу чергу представниками публічної влади), засноване на внутрішньому бажанні покращити життя суспільства.

1. *Артхашастра* (фрагменти) [Електронний ресурс] // История политических и правовых учений: Электронная хрестоматия / [составитель М. Н. Грачев]. – Режим доступа : <http://grachev62.narod.ru/hrest/chapt04.htm>. 2. *Оріховський-Роксоланин С.* Напучення Королеві Польському Сигізмунду Августу / С. Оріховський-Роксоланин // Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права / [упор.: С. Головатий, М. Козюбра, О. Сироїд; відп. ред. С. Головатий; наук. ред. С. Головатий, О. Сироїд, О. Волкова, А. Черевко; вступ. сл. С. Головатий]. – К.: Книги для бізнесу, 2008. – С. 801-802. 3. *Локк Дж.* Два трактата о правлении / Дж. Локк // Локк Дж. Сочинения: в 3 т. –

М. : Мысль, 1985–1988. – Т. 3. – 1988. – С. 337. 4. Юм Д. Трактат о человеческой природе. Книга третья / Д. Юм // Антология мировой политической мысли: в 5 т. / [руков. проекта. Г. Ю. Семигин и др.; ред.-науч. совет: Г. Ю. Семигин (председ. совета) и др.]. – М. : Мысль, 1997. – Т. I: Зарубежная политическая мысль: истоки и эволюция. – С. 417. 5. Гумбольдт В. Идеи к опыту, определяющему границы деятельности государства / В. Гумбольдт // Язык и философия культуры. – М.: Прогресс, 1985. – С. 48. 6. Там же. – 105-130. 7. Пестель П.И. Русская правда / П. И. Пестель // Политология: хрестоматия / [сост. М. А. Василик, М. С. Вершинин]. – М. : Гардарики, 2000. – С. 185 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://deputat.pp.net.ua/politologija/download.htm> 8. Чичерин Б.Н. Философия права / Чичерин Б. Н. – М.: Типо-лит. И. Н. Кушнерев и К^О, 1900. – С. 100. 9. Топорнин Б.Н. Актуальные проблемы развития государственного права и советского строительства / Б. И. Топорнин // Актуальные теоретические проблемы развития государственного права и советского строительства. – М.: Ин-т государства и права АН СССР, 1976. – С. 11. 10. Новгородцев П.И. О праве на существование: Социально-философские этюды / П.И. Новгородцев, И.А. Покровский. – СПб.; М.: Изд. Т-ва М. О. Вольф, 1911. – С. 25-26. 11. Соловьев В.С. Сочинения / Соловьев В.С. в: 2 т. – М.: Мысль, 1988. – Т. 1. – 1988. – С. 358. 12. Палиенко Н.И. Суверенитет. Историческое развитие идеи суверенитета и ее правовое значение / Палиенко Н.И. – Ярославль: Тип. Губернского Правления, 1903. – С. 391. 13. Алексеев Н.Н. Русский народ и государство / Н. Н. Алексеев; [сост. А. Дугин, Д. Тараторин]. – М.: Аграф, 1998. – С. 374.

УДК 340.11

М. В. ОСЯДЛА**АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР КАТЕГОРІЇ «СВОБОДА В ПРАВІ»**

Обґрунтовується необхідність дослідження аксіологічного виміру категорії «свобода в праві» в аспекті дослідження шляхів підвищення ефективності дії права щодо оптимальної реалізації цінності особистості, передусім свободи; забезпечення надійного і гарантованого простору для діяльності особи, забезпечення соціальної свободи.

Ключові слова: аксіологія, свобода, свобода в праві.

Осядла М.В. Аксиологическое измерение категории «свобода в праве»

Обоснована необхідність дослідження аксіологічного виміру категорії «свобода в праві» в аспекті дослідження шляхів підвищення ефективності дії права для оптимальної реалізації цінності особистості, передусім свободи, забезпечення надійного і гарантованого простору для діяльності людини, забезпечення соціальної свободи.

Ключевые слова: аксиология, свобода, свобода в праве.

Osiadla Maria. Axiological dimension of freedom concept in the law

The article gets the essence of the need to study axiological dimension of freedom concept in the law through promoting law effectiveness. The laws as an integral part of the person, first his freedom, providing safe and guaranteed area for person's activity, guaranteeing public freedom.

Keywords: axiology, freedom, the freedom in the law.